T.C.

NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

NİŞANTAŞI UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Cilt *Volume*: **1** **Sayı** *Number*: **1** **Yıl** *Year:* **2013 Bahar** *Spring*

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE AİLE TERAPİSİNİN ROLÜ

Öğr. Gör. Zeki KARATAŞ[·] SHU Fatih KILIÇARSLAN[**]

Özet

Kadına yönelik şiddet tüm toplumlarda yaygın bir sosyal sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Aile içinde yaşanan şiddet olaylarında ise genellikle mağdur kadına yönelik müdahaleler uygulanmakta, şiddeti ortaya çıkaran aile yapısı üzerinde durulmamaktadır. Hâlbuki aile karşılıklı ilişkiler ağından oluşan dinamik bir sistemdir ve şiddet gibi iç dengesini bozan ciddi bir sorunla karşılaştığında bütüncül bir müdahaleye ihtiyaç duymaktadır. Ailenin bozulan işlevselliğinin onarılmasında aile terapisinin pozitif katkı sağladığı görülmektedir. Aile terapisi yaklaşımında şiddet mağduru kadar, şiddet uygulayan ve şiddetten etkilenen diğer aile üyelerinin de katılımıyla ailedeki dengeyi ve uyumu bozan unsurlara bütüncül bir müdahale imkanı bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile sistemi, aile terapisi, kadına yönelik şiddet.

THE ROLE OF FAMILY THERAPY

IN THE PREVENTION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN

Abstract

Violence against women is ongoing problem in all societies. In the case of family violence, certain interventions are applied which are generally concentrate on the women. However, family structure, that caused the violence, is neglected. Family is a dynamic system. When a family confronts the domestic violence, certainly needs an integrated intervention. Family therapy could be very helpful to improve functionality of family. In the approach of family therapy, alongside the aggrieved women, both the offender and other victims of domestic violence are scrutinized as a whole. In order to find a solution,

[·] Öğretim Görevlisi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü, 0.533.922 54 12, zekikaratas@gmail.com

[**] Sosyal Hizmet Uzmanı, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, 0.505.492 10 10, fkilicarslan34@gmail.com

certain constituents which are negatively affected stability and accordance in a family, integrated intervention is adopted.

Key Words: Family system, family therapy, violence against women.

Giriş

Küreselleşen dünyanın en küçük sosyal birimi olan aile dinamik yapısı gereği hem toplumun dönüşümüne katkı sağlamakta, hem de toplumsal dönüşümden etkilenmektedir. Bu çift yönlü ilişki nedeniyle aile sitemini meydana getiren unsurlar arasında kaçınılmaz olarak çatışma yaşanmaktadır. İki farklı bireysel ve kültürel özellikleri taşıyan kadın ve erkeğin yaşamlarını birleştirme kararıyla kurulan aile, daha sonra çocukların da katılmasıyla karmaşık bir sosyal organizasyona dönüşmektedir. Her sistemde olduğu gibi aileyi oluşturan bireyler birbirine bağlıdır ve bireylerden birinde meydana gelen değişim ailenin diğer üyelerini de etkilemektedir.

Sistem yaklaşımı açısından aileyi ele aldığımızda ailenin bütüncül yapısının onu oluşturan parçaların toplamından daha farklı olduğunu söyleyebiliriz. Haliyle bütünden izole olmuş bir şekilde bir parçada meydana gelen değişim yeniden dengeyi sağlama adına ailede dirençle karşılaşacaktır. Bu nedenle aile içinde yaşanılan sorunlarda aileyi bir sistem olarak ele alan aile terapisi yaklaşımına ihtiyaç vardır. Sorunları bütüncül açıdan ele almayı gerektiren aile terapisi yaklaşımı tüm aile üyelerinin birlikte değerlendirildiği terapi ortamı nedeniyle bireysel terapilerden ayrılmaktadır. Bireysel terapilerde genellikle sorunun bireyden kaynaklandığı anlayışına dayanılarak bireyin düzeltilmesi ve işlevselliğinin arttırılmasıyla ilgili çalışmalara ağırlık verilmektedir. Ancak bireyin mensubu olduğu aile içindeki rolüne, sorumluluklarına ve nasıl bir iletişim ağı içinde olduğuna bakılmaksızın tek başına ele alınması sağlıklı bir değerlendirme imkanı vermemektedir. Dolayısıyla kadına yönelik şiddet konusunda yapılan müdahalelerde aileyi bir bütün olarak ele almadan sadece şiddet mağduru kadın üzerinde çalışılması çözümün eksik kalmasına neden olmaktadır. Aile üyeleriyle teke tek çalışmak yerine aile içi ilişki örüntülerine odaklanılarak şiddeti ortaya çıkaran süreci sistem yaklaşımı açısından irdelemek daha çok fayda sağlayacaktır.

Kadına Yönelik Şiddetin Yaygınlığı

Genellikle kadın-erkek ilişkisindeki güç dengesizliği sonucu meydana gelen kadına yönelik şiddet, özel yaşam içinde gerçekleşmesi nedeniyle açığa çıkarılması zor bir toplumsal sorundur. Aile bireylerinin sosyal işlevselliğini ve yaşam kalitesini bozan şiddet, sonuçları itibariyle bireyde kalıcı etkiler oluşturmaktadır. Yeterli iletişim donanımına sahip olmayan, öfkesini kontrol edemeyen ve dürtüsel hareket eden aile bireyinin kendisinden daha zayıf diğer aile bireylerine uyguladığı her türlü fiziksel, psikolojik, sosyal, ekonomik, cinsel baskı ve zorlama aile içi şiddet olarak tanımlanmaktadır. Aile içinde çoğunlukla kadın ve çocukların şiddete maruz kaldıkları bilinmekle birlikte, yetersizlikleri nedeniyle aileyle birlikte yaşayan yaşlıların ya da engellilerin de şiddete uğradıkları tespit edilmektedir. Şiddetin her türlüsü mağdura acı vermekte ve yaralamaktadır. Fiziksel yaralanmaların etkisi kısa sürede iyileşse bile psikolojik incinmenin etkisi bazen bir ömür boyu sürebilmektedir. Özellikle cinsel saldırılarda mağdurun aldığı psikolojik ve sosyal yara bireyi intihara kadar götürebilmektedir.

Kadına yönelik şiddet coğrafi bölge, sosyo-ekonomik statü ve eğitim düzeyine bakılmaksızın tüm dünyada ve kültürlerde son derece yaygın görülen bir olaydır. 2013 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan kadına yönelik şiddetin küresel ve bölgesel yaygınlığıyla ilgili raporda küresel ölçekte tüm kadınların % 35'inin şiddete maruz kaldığı belirtilmiştir. Kadına yönelik şiddetin yaygın bir küresel sağlık sorunu olduğunun vurgulandığı raporda; hayatını kaybeden kadınların % 38'inin şiddet sonucu yakınları tarafından öldürüldüğü, şiddete uğrayan kadınların % 42'sinin ciddi anlamda yaralandığı tespit edilmiştir. Ayrıca şiddete maruz kalan kadınların şiddet mağduru olmayan kadınlara oranla depresyon yaşama, cinsel hastalığa maruz kalma ve alkol kullanma riskinin 1,5-2 kat daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır (World Health Organization, 2013: 31).

Türkiye açısından kadına yönelik şiddet sorununun yaygınlığına baktığımızda gelişmekte olan ülkelere paralel bir durum sergilendiği görülmektedir. Göç sonucu kent

nüfuslarının kontrolsüz bir şekilde artması, sosyal sorunların aile yapısında çözülmeler meydana getirmesi, işsizlik ve yoksulluk gibi etkenlerin psikolojik uyumu bozması gibi nedenlerle aile içi şiddet olaylarında artış gözlenmektedir. Her geçen gün şiddet ve töre cinayetleri nedeniyle pek çok kadın dramatik bir şekilde hayatını kaybetmektedir.

2008 yılında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün öncülüğünde gerçekleştirilen *"Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması"*nın bulguları şiddetin türünü, yaygınlığını, etkilerini ve nedenlerini göstermesi açısından önemlidir. Araştırmaya göre; ülkemiz genelinde eşi veya eski eşi tarafından fiziksel şiddete maruz bırakılan kadınların oranı % 39'dur. Hayatının herhangi bir döneminde duygusal şiddet yaşayan kadınların oranı % 43,9'dur. Sadece cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı % 15,3'tür. Fiziksel veya cinsel şiddetin birlikte yaşanma yüzdesi % 41,9'dur. Kentte fiziksel şiddet oranı %38 iken, kırda % 43'tür. Yaşadıkları fiziksel şiddet sonucunda yaralanan kadınların oranı % 25'tir. En az bir kez fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmış kadınlardan eğitimi olmayanların oranı % 55,7, lise ve üzeri düzeyde eğitim alanların oranı ise % 27'dir. Yaşadıkları şiddeti kimseye anlatamayan kadınların oranı % 48,5'tir. Şiddet yaşayan kadınların sağlık sorunları yaşama, intihar etmeyi düşünme ya da deneme olasılıkları en az iki kat artmaktadır. Her 10 kadından 1'i gebeliği sırasında fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Cinsel şiddet birçok durumda fiziksel şiddet ile birlikte yaşanmaktadır; kadınların % 42'si fiziksel veya cinsel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Sadece eğitim düzeyi düşük olan kadınlar şiddete maruz kalmamaktadır. Eğitim düzeyi daha yüksek olan kadınlar arasında bile her 10 kadından 3'ü eşleri tarafından fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmıştır. Evlenmiş kadınların hayatındaki en yaygın şiddet, eşlerinden gördükleri şiddettir. Kadınların % 7'si çocukluklarında (15 yaşından önce) cinsel istismar yaşadıklarını belirtmişlerdir (KSGM, 2010).

Aile içi şiddet sorunu kadının mağdur olması, eşler arası ilişkilere zarar vermesi ve ailenin savunmasız üyeleri olan çocuklar üzerinde olumsuz psikolojik etki bırakması nedeniyle üzerinde çok boyutlu çalışılması gereken bir konudur. Aile üyelerine psikolojik destek verilmesi yanında, bozulan ilişkilerin onarılması için aile oturumları

yapılması eğer şiddet tehlikeli boyutta ise kadın ve çocukların hukuki destek almaları önerilmektedir.

Bir Sistem Olarak Aile

Aile, içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevreden beslenen yapısıyla açık bir sistemdir. Çevresinden kendisine aktarılanlardan uygun olanları kabul eder, benimser ve dinamik yapısı nedeniyle de çevresini etkiler. Sistem yaklaşımı açısından aile; çevresiyle ve birbirleriyle ilişki ve etkileşim içinde bulunan parçaların oluşturduğu dinamik bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Yani toplum içinde yaşayan aile, kendi üyeleri ve dışındaki büyük sistemle karşılıklı bağlılıkları sayesinde bir bütün olarak ayakta kalır. Anne, baba, çocuk gibi alt sistemlerden oluşan her ailenin bir işlevi, amacı vardır ve aile bu amaç etrafında şekillenir. Ancak dış sistemlerden aktarılan olumsuz değerler ya da iç dinamiklerden kaynaklanan işlevsizlikler nedeniyle ailede uyum sorunları ortaya çıkmaktadır (Aktaş, 2004: 37).

Sistem yaklaşımında aileyle ilgili dört temel unsurun varlığından söz edilmektedir: Aile yapısı, etkileşim, yaşam döngüsü ve aile fonksiyonları. Ailenin yapısal ve fonksiyonel özelliklerinin yapılandırılmış ve esnek olması aile üyeleri arasındaki uyumu arttıran etkiye sahiptir. Katı ve düzensin bir yapılanma içinde olan ailelerin problemle karşılaşma olasılıkları daha yüksektir. Katı ailelerde roller sert biçimde belirlenir ve aile üyeleri gücü elinde bulunduran otorite figürü tarafından yönetilir. Kuralların belirlenmesinde aile üyelerinin görüşlerine başvurulmaz. Düzensiz ailelerde ise kuralların belirgin olmaması sık sık tartışmalara yol açar ve kararların çok azı ailede onay görür. Esnek ve yapılandırılmış ailelerde, kurallar karşılıklı görüş alış-verişi yapılarak belirlenir ve problemler demokratik bir tarzda tartışılır. Güç tarafsız ve dikkatli bir şekilde kullanılır. Çocukların istekleri ve ihtiyaçları dikkate alınır, anlayışa dayalı disiplin yöntemi uygulanır (Nazlı, 2001: 32).

Bir mikro sistem olarak ailenin yaşam döngüsünün evresini ve tüm aile üyelerinin bireysel gelişim evrelerini bilmek önem taşır. Sistemdeki her üyenin diğerlerini ve

diğerlerinin de onu etkilemesi anlamına gelen *döngüsellik ilkesi* açısından aileye bakıldığında sorunun bireylerden değil, kişiler arasındaki ilişkilerden kaynaklandığı görülür. Dolayısıyla sorun veya belirti aile, yaşam döngüsündeki geçiş dönemlerine gereken uyarlamayı yapamadığında ortaya çıkar. Bu değişimlere evlilik, çocuk sahibi olma, boşanma, ölüm, göç, okul veya iş değişikliği, hastalık, kaza gibi örnekler verilebilir. Bu gibi değişiklikler yeni kurallar veya aile yapısı ile ilgili yeni anlaşmaları gerektirebilir (Tüzer ve Göka, 2002: 113).

Aile içi roller ve ilişkilerde değişimin yaşandığı, her dönemin kendine özgü iletişim biçimi ve çatışmalarının olduğu, evliliğin başlamasından eşlerin ölümüne kadar geçen aşamalı gelişim süreci *aile yaşam döngüsü (family life cycle)* olarak adlandırmaktadır. Döngünün her aşamasında aile çeşitli sorunlarla yüz yüze gelir ve yeni beceriler elde ederek gelişir. Ailenin bu yeni durumlara uyum sağlayamadığı dönemlerde kriz yaşanır (Carr, 2006: 5).

Zastrow ve Kirst-Ashman (2007) geleneksel aile yaşam döngüsünü altı ana aşama halinde sınıflandırılarak kavramsallaştırmıştır. Her aşama aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve bireysel statü değişiklikleri açısından duygusal geçişlerle gerçekleşmektedir. İstisnai durumlar dışında genel olarak her aile, aşağıda belirtilen genel aşamalardan geçerek değerlerini bir sonraki kuşaklara aktarmak suretiyle ömrünü tamamlamaktadır:

1. Erkek ve kadının içinde doğup büyüdüğü aileden ayrılarak bağımsız bir birliktelik olan kendi ailesini oluşturmaya hazırlanması,

2. Evlenme sonucu çift yaşamına geçiş ve bireyselliğe karşı yeni bir kimlik oluşturulması,

3. Çocukların dünyaya gelmesi ve yetiştirilmesi,

4. Bağımsızlık mücadelesi veren ergen çocukların sorunlarıyla uğraşma,

5. Çocukların aile dışında yeni ilişkiler kurması, orta yaş krizi ve yaşın ilerlemesiyle birlikte sağlık sorunlarıyla başa çıkmaya çalışma,

6. Yaşlılığa uyum sağlamaya çalışma ve ölüme hazırlanma (Zastrow ve Kirst-Ashman, 2007: 141).

Aile sisteminin bir diğer özelliği de dinamik etkileşim süreci içinde bir dengeye (homeostasis) sahip olmasıdır. Ailede istikrar aslında değişimden kaynaklanmaktadır. Özellikle hızlı değişimler yaşadığımız günümüzde, aileler kurallarını ve ilişkilerini yeniden düzenleyerek değişime uyum sağlamaya çalışmaktadırlar (Goldenberg ve Goldenberg, 2008: 84). Her sistemde olduğu gibi aile de kendi kendini düzenleme eğilimi içindedir ve değişimler çoğu zaman dirençle karşılaşır. Dolayısıyla aile içinde sorunlu bir bireyi aileden soyutlayarak değiştirmeye çalıştığınızda, aile içi ilişki örüntüleri değişmeyeceğinden bireyin yeniden eski haline dönmesi kaçınılmaz olur (Murdock, 2012: 408).

Şiddetinin psikolojik bir rahatsızlıktan mı yoksa güç gösterisinden mi kaynaklandığının tespit edilmesi önemlidir. Çünkü şiddetin bir güç gösterisi olarak uygulandığının anlaşılması sonrasında danışmanlık hizmetlerinin yanında hukuki mekanizmaların da devreye girmesi gerekmektedir. Şiddet davranışıyla güç ve kontrolün doğası arasındaki ilişkiyi açıklamak için suçlama, yalanlama ve aşağılama gibi sorumluluğun farklı boyutları üzerinde durulmaktadır. Aile yaşamında sıklıkla aşağılama ve yalanlamayı kullanan kişiler, eşlerine karşı şiddet davranışlarını inkâr etmekte ve bu davranışlarından sorumlu olmadıklarını iddia etmektedirler. Suçlama; şiddet sorumluluğunu kendisinin dışında bir kişiye ve bir şeye yükleme girişimi olarak tanımlanır. "Sen öyle yapmasaydın, bütün bunlar olmayacaktı..." gibi ifadelerle şiddet içeren davranışın nedeni karşı tarafa yüklenmeye çalışılmaktadır. Şiddet gibi yıkıcı davranışları sergileyen bireyler sorumluluğu üstlenme yerine genellikle aile üyelerini, kötü alışkanlıklarını, iş stresini, şeytanı, öfkelerini suçlarlar ve onların kurbanı olduğunu söylerler. Bu nedenle kavramsal olarak suçlama, eş suçlaması (mikro düzeyde), eşten başka bir şey veya başkasını suçlama (mezzo seviyesi) şeklinde ele alınmaktadır (Akın vd., 2012:176).

İnsanların acı gerçeklerden kaçınmak için psikolojik bir mekanizma olarak kullandıkları inkâr, bireylerin şiddet içeren davranışlarını ortadan kaldırma girişimi olarak

tanımlanmaktadır. Şiddet uygulayan çoğu erkek şiddet nedeniyle üzgün olduğunu belirterek, bir daha tekrarlanmayacağına dair sözler verir. Şiddet mağduru kadın şiddetin biteceğini düşünür ve dengesi bozulmuş aile sistemine geri döner. Şiddetin altında yatan nedenler ortadan kaldırılmadığı için çoğu zaman şiddet döngüsü yaşanmaya devam eder ve kronikleşir. Araştırmalara göre, şiddetin sorumluluğunu inkar eden kişilerin hukuki yaptırımlara ve terapi sürecine direnç gösterdikleri belirlenmiştir (Akın vd., 2012: 177).

Yeterince değer vermeme, hafife alma veya yaptığı şiddet davranışını önemsememe olarak tanımlanan aşağılama, mağdur kadının şiddeti dile getirmesini engelleyen temel nedenlerinden birisidir. Bazen kadının akraba çevresi de "kocandır, döver de, sever de" anlayışıyla yaklaşarak kadının yaşadığı şiddeti önemsizleştirme girişiminde bulunmaktadır. "Kol kırılır yen içinde kalır" gibi anlayışlar, şiddetin aile içinde gizli kalması gerektiğini öğreten bir değer olarak geleneksel toplum yapısında kabul görmektedir (Akın vd., 2012: 177).

Şiddet Vakalarında Aile Terapisi Yaklaşımı

Aile terapisi, ilginin tek bir birim olarak kabul edilen aile üzerine yönlendirilerek, uyum ve fonksiyonelliği arttırma adına profesyonel terapist tarafından uygulanan bir müdahale yaklaşımıdır. Aile terapisi yaklaşımı genellikle kişilerin ve kişilerarası ilişki kalıplarının sistem içindeki etkisine ağırlık verir. Aile içi rol ve karşılıklı sorumluluklar açıklığa kavuşturularak uyum davranışları arttırılmaya çalışılır. Terapist sözlü ve sözsüz iletişimlere dikkat ederek, aile öyküsünden daha çok "şimdi ve burada" anlayışı üzerine yoğunlaşır. İnsanların sorunlarının ilişkisel boyutlarına odaklanan aile terapisi yaklaşımı psikoanalitik, yapısal, yaşantısal, stratejik ve bilişsel-davranışsal temelli kuramlara dayanmaktadır (Barker, 1995: 113). Nathan Ackerman'a göre evlilik terapisinin amacı, evlilikle ilgili duygusal sıkıntıyı ve yetersizliği azaltmak ve eşlerin her ikisinin birlikte ve bireysel olarak iyilik hallerini desteklemektir (Akdemir vd., 2006: 128).

Aile içinde eşler arasında iletişim sorunları yaşanması hem ilişki doyumunu azaltmakta hem de şiddeti tetiklemektedir. Evlilik terapisi için başvuran çiftlerle yapılan araştırmalara göre, iletişim çatışmaları en sık karşılaşılan sorunların başında gelmektedir (Litzinger ve Gordon, 2005: 412). Boşanmaların çoğu aile içi iletişim becerilerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Açık ve yeterli iletişimin olduğu evliliklerde ise eşlerin ruhsal açıdan doyum sağladıkları ve evliliği sürdürmeye daha istekli oldukları görülmektedir (Eskin, 2012: 227).

İyi niyetler ve sevgi ile başlanılan evlilik yaşantısı, uyum ve dengenin bozulması nedeniyle zaman içinde bir güç mücadelesine dönüşebilmektedir. Bu mücadele temelde her iki tarafın kendi kimliğini koruma çabasının gereğidir. Bu durum evlilik ilişkisinde yaşanması doğal süreçlerden biridir. Ancak bu mücadele güçlü olan tarafı yani erkeği şiddet uygulamaya yönlendiriyorsa eşler arası normal iletişim kesintiyi uğrar ve evlilik ilişkisi riske girer (Tarhan, 2006: 186). Şiddetin temelinde ilişki yönetiminde yeterli beceriye sahip olmayan erkeğin öfkesini kontrol edememesi yatmaktadır. Şiddet uygulamak asla çözüm olmadığı gibi, evlilik ilişkisini yıpratarak aile üyelerinin beden ve ruh sağlıklarına da zarar vermektedir. Dolayısıyla kadın tarafından sergilenen hiçbir davranış, şiddetin kabullenilmesi için gerekçe olmamaktadır.

Aile terapisi çalışmaları genellikle ailede sorun olarak görülen bireyi tedavi ettirmek amacıyla diğer üyelerin girişimde bulunması sonucu başlar. Psikolojik danışma kültürünün yaygın olmadığı Ülkemiz açısından bakıldığında aile üyelerinin birlikte terapi alma konusunda ikna edilmesi oldukça zordur. Özellikle aile şiddet durumlarında kadın yardım aramak için ilgili yerlere başvurmakta, çoğu zaman erkeğin görüşme ortamına çekilmesi mümkün olmamaktadır. Bu noktada erkeği terapi ve danışma ortamına katılmaya motive etmek için sosyal inceleme amaçlı ev ziyaretlerinde bulunulması önem taşımaktadır.

Eşler kendilerine özgü yaşam biçimi kalıpları ve ailelerinden getirmiş oldukları farklılaşma düzeyi ile evliliğe adım atarlar ve aile hayatı başlar. Aile, birincil samimi ilişkilerin yaşandığı bir ortam olması nedeniyle evlilik daha çok duygusal ve iç güdüsel güçler tarafından yönlendirilir. Eşlerin farklılaşma düzeyleri birbirlerine olan davranış

tarzlarını da etkiler. Farklılaşma düzeyinin düşük olması, gelecekteki problem riskini arttırır ve evlilikteki duygusal birleşmeyi (bağımlılık) derinleştirir. Eşlerden biri baskın (dominant) konumda olur ve kararları verir, diğer eş ise koşullara uyum sağlar (Nazlı, 2001: 74). Şiddet mağduru kadın erkek egemen aile yapısında yetişmesi nedeniyle eşinin dominant davranışlarına toleranslı yaklaşmaktadır. Nitekim Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması'na göre; toplumumuzda kadına yönelik şiddete destek verenlerin oranı % 16,4 olarak belirlenirken, kadının kocasından gelen şiddeti sineye çekmesi gerektiğini düşünenlerin oranı ise % 24,5'tir (ASAGEM, 2010: 120). Türk toplumunda aileyi koruma dürtüsünün yüksek olması, ailenin dağılmasına yol açacağı düşünülen şiddet gibi olayların kabul edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Hümanist ve varoluşçu bir aile terapisti olan Virginia Satir, şiddet gibi aile yapısını bozan durumlarda iletişimin önemine vurgu yapmaktadır. Satir iletişimi, *"bir kişinin sağlığını ve başkalarıyla iletişimini etkileyen en önemli etken"* olarak görmektedir. Gerilimle karşılaşan insanların özgüvenlerinin zayıfladığını hissettikleri anda başa çıkmak için dört farklı iletişim kalıbı kullandıklarını belirtmiştir. Bu dört kategori; *suçlayıcı, yalvarıcı, hesapçı ve dağınık* iletişim tarzlarıdır. Bunların hepsi de, düşük kendilik değerinin sonucudur ve kırılganlığı örtmeye çalışmaktadır (Satir, 2001: 87; Murdock, 2012: 411). Günlük yaşamda sorunlarla karşılaşıldığında genellikle ortaya çıkan sağlıksız iletişim tarzlarının aksine uygun ya da doğru iletişim; asıl üçlüyü oluşturan *'ben'* (ben ne düşünüyorum/hissediyorum?), *'diğerleri'* (diğerleri ne düşünüyor/hissediyor?) ve *'varolan durum'* (durumun beklentileri ve ihtiyaçları neler?) açısından bireyin her boyutu önemsemesine ve kabul etmesine dayanır (Durak ve Fışıloğlu, 2007: 46). Satir, sağlıklı insanların *ölçülülük* esasına göre tutarlı davrandıklarını düşünmektedir. Yani beden dili, kelimeler ve ses tonu arasında uyum vardır. Uygun ve ölçülü olan insanların benlik saygılarının güçlü olduğunu, gizleyecek bir şeyleri olmadığı için de açık ve dürüst iletişime sahip olduklarını belirtmiştir (Murdock, 2012: 409).

Satir'e göre; aile terapisin de danışmanın rolü, kolaylaştırıcı ve araştırıcı kişi olmaktır. Danışman aile üyelerinin kendilerini tanımalarına ve diğer üyeleri anlamalarına yardımcı olur. Aynı zamanda aile üyelerinin kendi potansiyel güçlü yönlerini,

yeteneklerini keşfetmelerini sağlayarak açık iletişim kurmaları konusunda rehberlik yapar (Nazlı, 2001: 117). Satir'in yaklaşımının temel unsuru *benlik saygısı* ve *kendilik değeri*dir. Kendilik değeri, başkalarının fikirleri ne olursa olsun kişinin kendisine verdiği değerin düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Kendisine değer veren, benlik saygısı yüksek olan birey başkalarına da değer verir ve saygı duyar. Düşük kendilik değerine sahip olanlar kaygılıdırlar ve kendilerine güvenmezler (Murdock, 2012: 409). Şiddet mağduru kadının uzun süre şiddete maruz kalması nedeniyle benlik saygısının ve kendilik değerinin düştüğü görülmektedir. Şiddet uygulayan erkeğin ise öz güven eksikliği ve iletişim becerisinin zayıf olması nedeniyle güce başvurduğu bilinmektedir. Aile terapisi sayesinde iç görü kazanan eşlerin kendi benliklerinde ve aile yaşantılarında yapısal değişimler gerçekleştirerek, yeni iletişim becerileri kazanmaları mümkün olmaktadır.

Bazı durumlarda aile bireylerinin başa çıkma kapasitesi ve bireylerarası iletişim gücü ve rol performansları yerinde olsa bile, sosyo-ekonomik kaynak yetersizliği ve güçlüğü ailenin temel rollerini yerine getirmesine engel olur. Bu şekilde ekonomik desteğe muhtaç olan ailelere sosyal hizmet müdahalesi ve aile danışmanlığı uygulanmasında yarar vardır. Aileye ayni-nakdi destek sağlamanın yanında, ailenin işlevselliğini arttırmaya yönelik rehberlik, eğitim ve savunuculuk gibi hizmetlerin de sunulması gerekmektedir (Aktaş, 2013: 104).

İçinde bulunduğu toplumun etnik ve kültürel değerlerini de kapsayan dış dünya ile ilişkileri yanında bir aile kendi iç ilişkileriyle de betimlenir. Aile içindeki *güç, yakınlık ve sınırlar* ailenin kurallarının ve prosedürlerinin oluşturulmasında etken olan birtakım inançların geliştirilmesini gerektirir. Güç konusu; sorumluluklar, karar verme, görevler, emirler ve taahhütler hakkında inançların geliştirilmesini gerektirir. Sınırlar konusu; kişisel alan ve mahremiyet hakkındaki inançları içerir. Yani kendilik sınırlarına karşı ailede paylaşılan etkinliklerdir. Yakınlık konusu; sevgi, sempati, destek, cinsel yakınlık gibi karşılanması gereken bir dizi duygusal ihtiyaçları ve görevleri içerir. Ailenin görevlerini yerine getirebilmesi için temel *kurallar* oluşturulmalı ve maddi ihtiyaçların karşılanması için bazı düzenlemeler geliştirilmelidir. Aile yaşamının tüm bu yönlerinin kesişme noktasındaki temel sorun, *cinsiyet rolleri* ve beklentileridir. Cinsiyete dayalı

rollerin gelişimi, iş bölümü, kimlik, etkinliklerin yapısı gibi konular, cinsiyet rollerinin nasıl algılandığından etkilenecektir (Dallos ve Draper, 2012: 8). Kadına yönelik şiddet konusu toplumsal cinsiyet anlayışı nedeniyle uzun yıllar aile içi mahrem mesele olarak algılanmış ve aile dışı müdahalelere kapanmıştır. Ataerkil aile yapısı gereği kuralları belirleme ve karar verme yetkisi erkeğe ait olduğundan kadının mağduriyetini dile getirmesi çoğu zaman mümkün olamamıştır. Yasal tedbirlerin arttırılması ve toplumsal farkındalığın gelişmesi sonucu aile içi şiddet olayları artık sosyal bir sorun olarak algılanmaktadır. Bu sayede şiddet en azından görünür kılınmıştır.

Planlı bir değişim süreci olan aile terapisi, aile üyelerinin katılımıyla gerçekleşmekte ve belli aşamaları izlemektedir. Virginia Satir ailelerle yapılan psikolojik danışma oturumları için üç aşama ön görmüştür. Ancak bu aşamaların tekrar tekrar dönüştürülerek yaşandığı belirtilmektedir. Birinci aşama olarak belirtilen *temas* aşamasında, acı içinde terapiye gelen aileler için bir umut ve güven atmosferi oluşturulmalıdır. İkinci aşama olan *kaos* aşamasında aile üyelerinden birisi riskli alana girer ve incinmişliğini, acısını, öfkesini dile getirir. Terapist duyguların açığa çıkmasını kolaylaştırmaya çalışır. Üçüncü aşamada *bütünleşme* yaşanır. Kaosu oluşturan konunun kısmen üstesinden gelinmiş olur ve aile varoluş şekline geçer. Bu aşamada ailenin önemli konuları bakımından bazı sonlandırmalar gerçekleşebilir (Murdock, 2012: 417).

İlk görüşme aile üyelerinin ve terapiye getirilen sorunun değerlendirilmesiyle başlar. Görüşme sürecinde, terapist ile aile üyeleri arasında güvene dayalı terapötik iletişim oluşturulur. Bu sayede aile ilişkilerinin içsel olarak işleyişinin birlikte araştırılması sağlanır (Worden, 2013: 17). Aile üyeleriyle ilk karşılaşmada iyi bir terapötik ilişki kurulabilmesi için, oturumda bulunan her bir aile üyesiyle temas kurulmaya çalışılmalıdır. Katılım, düzenleme ya da ilgi gereği terapist her bir aile üyesini açıklık ve sıcaklıkla karşılama sorumluluğu taşımaktadır. Ailenin hissettiği kaygının azaltılması adına bireylere odaklanan ilgi etkili olmaktadır. Aile üyelerinin kendilerini anlatabilmesi ve kaygılarını açıklayabilmesi için terapistin içerikle ilgili ayrıntılara çok fazla takılmaması gerekmektedir. Başlangıçta daha çok *"ne, niye, nerede, ne zaman"* soruları yerine, *"nasıl"* soruları sorularak aile süreci anlaşılmaya çalışılmalıdır (Corey,

2008: 479). İlk görüşme sonucunda hedefler belirlenir ve bir müdahale planı oluşturulmaya çalışılır.

İlk oturumda aile üyelerinin girişkenlikleri desteklenmeli ve sorunlarının çözümünde katılımcı rol üstlenmeleri sağlanmalıdır. Bu sayede ailenin sınırları, güç dengesi ve iletişim örüntüleri öğrenilebilecektir. Özellikle aile içi güç dengesini elinde tutmaya çalışan otoriter babanın diğer aile üyelerini kontrol çabası, annede ve ergen çocukta farklı güç odaklarının oluşmasını sağlamış olabilir. Ergen çocuk isyan etme ve ebeveynini dinlememe gücünü kullanabilir. Ne kadar baskı uygularsa uygulasın babanın bu tavrı değiştirme gücü yoktur. Anne ise sessiz kalarak oğlunun babaya karşı isyanını arttırma gücüne sahiptir. Bu nedenle terapist gücün açık ve örtük şekilleri konusunda dikkatli olmalı, aslında her aile üyesinin güç sahibi olduğunun farkına varmalıdır (Worden, 2013: 23).

Yapısal terapistler, ilk görüşme sonrasında ailenin yapısını değerlendirmeye çalışırlar. Aile yapısı; *"etkileşim örüntülerine, bu örüntüleri desteklemek üzere ortaya çıkan kurallar ve rollere ve bu kurallar ve rollerin sonucunda oluşan ittifaklara"* denir (Hackney ve Cormier, 2008: 265). Genogram ya da aile haritasının kullanıldığı bu aşamada annenin aile kökeni, babanın aile kökeni ve şimdiki aile olmak üzere üç kuşağın aile yapısına bakılır (Nazlı, 2001: 128). Şiddetin temel nedenlerinden bir tanesi de *modelleme* olduğuna göre, eğer birey şiddet sergilenen ortamda büyümüşse gelecek yaşantısında da şiddet kullanma olasılığı yüksektir. Sosyal öğrenme kuramına göre, kadınlara uygulanan şiddet strese karşı öğrenilmiş bir tepkidir. Kişi şiddeti bir çeşit stresle başa çıkma yöntemi olarak gözlemleyerek, model alarak, ebeveynleri arasında yaşanan şiddete tanık olarak ya da şiddetin birebir hedefi olarak öğrenir. Anne-baba ilişkisinde yaşanan şiddete maruz kalan çocuk, anneye sürekli şiddet uygulayan 'saldırgan' babayla özdeşleşmektedir (Page ve İnce, 2008: 84).

Terapist aileyle ilk karşılaşmasından itibaren ailenin işleyişiyle ilgili hipotezler oluşturmaktadır. Sonrasında terapist teorik bilgilerini kullanarak ailenin davranışlarını kavramsal kategorilere yerleştirmeye başlar. Klinik verilere dayalı olarak ailenin ihtiyaç ve problemlerine göre aileye özgü müdahale öncelikleri belirlenir. Bu aşamada ailenin

üstüne gitme konusunda acele edilmez, aile üyelerinin asıl sorunlarına hemen odaklanılmaz (Worden, 2013: 129).

İçsel ve dışsal gereksinimlerini karşılamaya çalışan aile sistemi, kendi hayat döngüsü doğrultusunda ilerlemektedir. Ailenin bütünlüğünün sürdürülebilmesi için istikrarın (morfoztaziz) sağlanması ve değişim güçlerinin (morfogeneziz) dengelenmesi gerekmektedir. Aile yapıları istikrarlı olma ve değişim güçlerini dengelemek için gelişmektedirler. İstikrarlı olma durumu süreklilik algısı oluşturur ve aile üyelerinin devamlılık ve aynılık olma hissine sahip olmalarına yardımcı olur. Aile geleneklerine bağlı olunması aile içinde ortaya çıkan davranışların tahmin edilmesini sağlar. Örneğin alkol bağımlılığı nedeniyle eşine ve çocuklarına kötü muamelede bulunan bir babanın olduğu ailede aile içi yapı tahmin edilebilir. Baba alkol kullanır, anneye ve çocuklara karşı kötü davranır, anne çocuklarını alıp kendi ailesinin yanına gider, babanın aklı başına gelir, anneden özür diler. Bir daha asla yapmayacağına dair söz verir, anne eve döner ve aynı olaylar tekrar yaşanır (Worden, 2013: 134-135).

Değişim için sorundan daha çok çözüme odaklanmak gerekmektedir. Problemi ortaya çıkaran düşünce yapısıyla sorun çözülemeyeceği için, terapide sürekli sorunları konuşmak kısır bir döngü oluşturmaktadır. Problemler nedeniyle kurban pozisyonuna giren aile üyeleri çözüme katılım konusunda yüreklendirildiklerinde daha gerçekçi düşünmeye başlayacaklardır. Çözüm odaklı terapide; işe yarayan durumlara odaklanılır, aile üyelerinin çözümün gelişimine katkı vermesi sağlanır, somut ve ulaşılabilir hedefler belirlenir, ailenin kaynakları ve güçleri geliştirilir (Worden, 2013: 138).

Aile içi şiddet vakalarında, şiddet uygulayan erkeğin bilişsel süreçlerinde ve davranışlarında değişiklik yapılmasının gerekli olması nedeniyle bilişsel/davranışsal yaklaşımdan yararlanılmasında yarar görülmektedir. Bilişsel/davranışsal aile terapisinin altında yatan varsayımlar şunlardır: Birincisi, insanların ve ailelerin bütün davranışları öğrenilmiştir ve pekiştirilen davranışlar sürdürülür. İkincisi, hatalı davranışlar bilişsel süreçlere müdahale edilerek değiştirilmelidir (Nazlı, 2001: 167). Bilişsel müdahalenin genel amacı düşünce, algı ve inançlardaki hataları düzelterek veya değiştirerek duygusal

gerginliği ve buna eşlik eden katı davranış örüntülerini çözmektir (Hackney ve Cormier, 2008: 177).

Bilişsel-davranışçı aile terapisinde danışman eğitici rolünü ön plana çıkararak, kendi ilişkilerini değerlendirmeleri konusunda aileye model olmaya çalışır. Ailede değişimi gerçekleştirmek için bilişsel-davranışçı stratejilerden yararlanılır ve ailenin kendi kaynakları harekete geçirilir. Şiddet yaşanan aileyle çalışılırken aşağıdaki hususlar gerçekleştirilmelidir (Nazlı, 2001: 170; Carlson vd., 2005: 46).

1. Özellikle şiddete neden olan iletişim sorunlarının ve bunları oluşturan şartların açık bir şekilde tanımlanması,

2. Aile etkileşimini olumsuz etkileyen davranışların sıklığı, süresi, boyutları ve hangi işlevleri engellediğinin belirlenmesi,

3. Şiddet davranışını sürdüren, azaltan veya arttıran etkenlerin ortaya çıkarılması,

4. Şiddet davranışını değiştirebilmek için kullanılabilecek bireysel ve çevresel kaynakların belirlenmesi,

5. Aile üyelerinin danışmaya ilişkin amaçlarının öğrenilmesi,

6. Amaçlara başarılı bir şekilde ulaşabilmek için kolaylaştırıcı ve engelleyici faktörlerin belirlenmesi.

Bilişsel-davranışçı terapide, duygusal ve davranışsal sorunların temelinde bireylerin sahip oldukları mantık dışı düşünce biçimlerinin yattığı düşünülmektedir. Sahip olunan bilişsel süreçler nasıl hissedildiğinin ve nasıl davranıldığının belirleyicisidir. Terapide asıl olarak düşünme, karar verme, soru sorma, yapma ve yeniden karar verme vurgulanarak bilişsel ve davranışsal alan üzerine odaklanılır. Terapi bir öğrenme süreci olarak yeni becerilerin oluşturulduğu ve uygulandığı, yeni düşünme biçimlerinin geliştirildiği, problemle daha etkili başa çıkma yöntemlerinin kazanıldığı psiko-eğitsel bir yaklaşım olarak nitelendirilebilir (Corey, 2008: 509). Terapi sürecinin etkili olabilmesi için danışmanın içeriği yansıtma, duyguları yansıtma, içeriği ve duyguları özetleme, kendini açma, yüzleştirme ve yorumlama gibi bazı becerilere sahip olması gerekmektedir (Nazlı, 2001: 209).

Sonuç ve Öneriler

Aile terapisi bireysel terapilerden farklı olarak aile sisteminin bütününe müdahale etmeyi ön gören yaklaşımı nedeniyle son yıllarda daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Kentleşme ve modernleşme sonucu aile yapısında meydana gelen değişim geleneksel dayanışma mekanizmalarının etkisini azaltmış ve aileler dışarıdan müdahalelere ihtiyaç hissetmeye başlamışlardır. Toplumun refah düzeyinin yükselmesi, demokrasi ve özgürlük anlayışındaki değişimlerin aile içi ilişkilere yansıması gibi nedenlerle aileler daha açık sistemlere dönüşmektedir. Dinamik yapısı gereği sürekli değişen aile içi dengeleri istikrara kavuşturma adına, tüm üyelerinin katılımının sağlanacağı aile oturumlarında aile içi iletişim örüntüleri, rol dağılımları, kurallar, sorumluluklar ve güç dengeleri terapötik açıdan değerlendirilerek işlevselleştirilir.

Aile içi şiddet pek çok sorunda olduğu gibi eşler arası ilişkileri bozmakta, bireylerin ruh ve beden sağlığını olumsuz etkilemektedir. Şiddet, türüne ve yoğunluğuna göre her kadında farklı etki uyandırsa da başlangıçta şok ya da hissizlik şeklinde tepkiler ortaya çıkmakta, gelecekte de benzer durumların yaşanma ihtimali düşüncesiyle korku ve kaygı duyulmasına yol açmaktadır. Şiddet kadını baskılayan, bağımlı hale getiren, öz güveni zedeleyen ve benlik saygısını zayıflatan etkisi nedeniyle kabul edilemez bir eylemdir. Özellikle şiddetin bir 'terbiye' biçimi olarak algılanması ve sosyo-kültürel bir değer olarak gelecek nesillere aktarılması, Ülkemiz açısından üzerinde çalışılması gereken önemli bir sorundur. Bu nedenle aile terapisi yaklaşımı şiddetin tüm aile üyeleri üzerindeki etkisine eğilmesi nedeniyle devreye sokulması gereken önemli müdahale yöntemlerinden birisidir.

Kadına yönelik şiddetin birincil sorumluları erkekler olması nedeniyle şiddeti önleme çalışmaları mutlaka erkekleri de kapsamalıdır. Konu hakkında hassasiyet gösterilir ve bilgi verilirse toplumda pek çok erkek, aile içinde, toplumda ve karar verici çevrelerde kadına yönelik şiddetin son bulmasında etkili işbirliği yapacaklardır. Ancak erkekler kadına yönelik şiddetin önemi hakkında daha az bilgi ve farkındalığa sahip olma eğilimdedir (Körükcü vd., 2012: 401). Aile terapisine şiddet mağduru kadının yanında

erkeğin de katılımı sağlanarak aile üyelerine karşı sergilediği olumsuz tutum ve davranışları hakkında iç görü kazanması sağlanmalı, sağlıklı iletişim becerileri geliştirmesi için desteklenmelidir.

Kadına ve çocuğa yönelik aile içi şiddet davranışı toplumsal cinsiyet rolleri açısından bakıldığında erkek egemenliğine dayalı geleneksel yaklaşımların ürünü olduğu görülmektedir. Gerçi her geleneksel yaşam tarzını benimseyen erkeğin şiddet uygulayacağı düşünülmemelidir. Modern yaşam tarzını benimsemiş entelektüel insanlar arasında da aile içi şiddet olaylarının varlığı bilinmektedir. Şiddet tek başına ataerkil yaşam tarzı ile açıklanabilecek bir olgu değildir. Şiddet uygulayan aile bireyinin öz geçmişi kişilik yapısı, psikolojik durumu, sosyal statüsü, ekonomik şartları gibi pek çok değişkenin şiddet davranışı sergilemede etken rol oynağı araştırma sonuçlarıyla ortaya konulmaktadır. Bu nedenle şiddet uygulayan bireylerin ruh sağlığı ile ilgili ciddi tahliller yapılmalı ve bağımlılık, stres, duygu durum ve kişilik bozukluğu gibi belirtiler varsa bunların tedavisi yoluna gidilmelidir. Ayrıca öfke kontrolü güçlüğü çeken eşler için öfke ve dürtü kontrolü eğitimleri almaları sağlanmalıdır.

Son yıllarda sosyal devlet anlayışında yaşanan değişim nedeniyle ülkemizde sosyal risklerin önlenmesine ve tedavi edilmesine yönelik kurumsal yapılanmalar gerçekleştirilmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte ailedeki sosyal risklere bütüncül bir açıdan yaklaşılarak sosyal hizmet sunumunun aile temelli gerçekleştirilmesi ön görülmüştür. Kadına yönelik şiddet konusunda ise yasal düzenlemeler ve kurumsal yapılanmalar daha çok şiddet mağduru kadının aileden uzaklaştırılması üzerine kurgulanmıştır. Riskli durumlarda kadının şiddet ortamından uzaklaştırılması ve güvenliğinin sağlanması son derece önemlidir. Ancak şiddeti ortaya çıkaran aile yapısı disiplinler arası yaklaşımla bütüncül bir şekilde ele alınmadığında aile parçalanmakta ve toplum zarar görmektedir. Bu nedenle ülkemizde yaygınlaştırılan Sosyal Hizmet Merkezleri'nde aile danışmanlığı ve terapisi birimi oluşturularak sosyal risk altında olan ailelere yönelik müdahale programları hazırlanmalıdır.

Kaynaklar

Akdemir, A., Karaoğlan, A., ve Karakaş, G., (2006). "Çift Terapisi", *Türkiye'de Psikiyatri Dergisi*, 8 (2), 122-128.

Akın, A., Gülşen, M., Aşut, S., ve Akca, M., (2012). "Yakın İlişkilerde Şiddet Sorumluluğu Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirliği", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 12 (2), 175-184.

Aktaş, A.M., (2004). "Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı", *Aile ve Toplum,* 2 (7), 33-42.

Aktaş, A. M., (2013). *Ben ve Ailem,* Konya: Atlas Akademi.

ASAGEM (2010). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması,* Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Barker, R., (1995). *The Social Work Dictionary.* USA: NASW Press.

Carlson, J., Len, S. ve Judith A., L., (2005). *Family Therapy Techniquest: Integration and Tailoring Treatment*, USA, Newyork: Routledge.

Carr, A., (2006). *Family Therapy: Concepts Process and Practice.* England, Chichester: John Wiley ve Sons.

Corey, G., (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları,* Çev. T. Ergene, Ankara: Mentis Yayınevi.

Dallos, R. ve Draper, R., (2012). *Aile Terapisine Giriş: Sistemik Teori ve Uygulama,* Çev. Ş. Kesici ve C. Kiper, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Durak Ş, E. ve Fışıloğlu, H., (2007). "Film Analizi Yöntemi ile Virginia Satir Aile Terapisi Yaklaşımına Bir Bakış", *Türk Psikoloji Yazıları*, 10 (20), 43-62.

Eskin, M., (2012). "Evlilik Terapisi için Başvuran Çiftlerin Evlilik Doyumu ve Evlilik Terapisiyle Hakkındaki Görüşleriyle İlişkili Etmenler", *Klinik Psikiyatri*, 15 (4), 226-237.

Goldenberg, H. ve Goldenberg, I., (2008). *Family Therapy: An Overview.* USA: Thomson Brooks/Cole.

Hackney, H. ve Cormier, S., (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik Yardım Süreci El Kitabı* Çev. T. Ergene ve S. Aydemir Sevim, Ankara: Mentis Yayıncılık.

KSGM (2010). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet* (2 b.), Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.

Körükcü, Ö., Öztunalı K., G., ve Kukulu, K., (2012). "Kadına Yönelik Şiddetin Sonlanmasında Erkek İşbirliği", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4 (3), 396-413.

Litzinger, S. ve Gordon, K., (2005). "Exploring Relationships Among Communication, Sexual Satisfaction, and Marital Satisfaction", *Journal of Sex ve Marital Therapy*, 31 (5), 409–424.

Murdock, N., (2012). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Kuramları*, Çev. F. Akkoyun, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Nazlı, S., (2001). *Aile Danışmanlığı,* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Satir, V., (2001). *İnsan Yaratmak: Aile Terapisinin Başyapıtı*, İstanbul: Beyaz Yayınları.

Tarhan, N., (2006). *Kadın Psikolojisi,* İstanbul: Nesil Yayınevi.

Tüzer, V. ve Göka, E., (2002). "Aile Terapisinin Klinik Psikiyatriye Katkısı", *Yeni Symposium*, 40 (3), 111-117.

Worden, M., (2013). *Aile Terapisi: Temelleri*, Çev. T. Akbaş, Adana: Nobel Yayınevi.

World Health Organization (2013). *Global and Regional Estimates of Violence Against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Non-partner Sexual Violence*, Geneva, Switzerland: WHO Document Production Services.

Page, A. ve İnce, M., (2008). "Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme", *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (22), 81-94.

Zastrow, C. ve Kirst-Ashman, K., (2007). *Understanding Human Behavior and the Social Environment* (7 b.), USA: Thomson Brooks Cole.